

scientific works of O. I. Hurzhii, V. S. Smolii and V. S. Stepankov in strengthening of the Ukrainian national idea in the early 1990s.

Results. On the brink of 1980s–1990s O. I. Hurzhii, V. S. Smolii and V. S. Stepankov became the initiators and participants of the many scientific conferences and «round tables». As a result, not only a strategy of new scientific interpretations of events related with the history of the Cossacks, National liberation revolution and its leader B. Khmelnytsky was produced, but also strong foundation for recovery of State historiography school in Ukraine was laid. On one of the meetings V. S. Smolii urged all the participants to abandon the traditional performances and suggested to pay attention on the study of the problem. The scientist described the negative consequences of the so-called dead season period in the study of problems of feudalism. V.A. Stepankov called the Ukrainian Cossack Republic as a unique state formation on the European continent and stressed the advisability of the creation of the Institute of history of the AN USSR of individual sector of study the history of Ukrainian Cossacks.

The declaration of State sovereignty has become the culmination step on the difficult way of the Ukrainian state-building. O. I. Hurzhii, V. S. Smolii and V. S. Stepankov are working on the national concept of the revolutionary events of the middle of XVII century and reproduction of state-building image of B. Khmelnytsky.

Originality. It is proved that the state-building image of B. Khmelnytsky created by O. I. Hurzhii, V. S. Smolii and V. S. Stepankov became the one of the symbols of rights heritage of Ukraine-Hetmanshchyna and the young Ukrainian State.

Conclusion. At the beginning of the 1990s O. I. Hurzhii, V. S. Smolii and V. S. Stepankov created a fundamental historiography base and contributed to the rapid growth of the number of the latest historical research dedicated to B. Khmelnytsky and events of Ukrainian national revolution of the mid of XVII century that became proportional to the growth of national and state identity of Ukrainian society.

Одержано редакцією 10.02.2017

Прийнято до публікації 02.05.2017

УДК 930:323.272(477) «1917/1921»

Б. І. Андрусишин

доктор історичних наук, професор,
декан факультету політології та права
Національного педагогічного університету
ім. М. Драгоманова

ДО ПИТАННЯ ПРО РЕВОЛЮЦІЮ 1917–1921 РР. ТА ПОЧАТОК «ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІЗАЦІЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Стаття присвячена висвітленню проблеми Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. у сучасній українській історіографії. Визначено розбіжності у поглядах науковців на характер збройного протистояння в Україні наприкінці 1917 – на поч. 1918 рр.

Ключові слова: історіографія, революція 1917–1921 рр., громадянська війна, державне будівництво, більшовики, консерватизм, Українська Народна Республіка, III універсал, Українська Центральна Рада, УЦР, Всеукраїнські установчі збори, РНК РСФРР, УРСР, Крути, колабораціонізм, легітимність.

Виклад основного матеріалу. Ще недовдавна про зазначену у заголовку статті проблематику у переважній своїй більшості історики говорили переважно у науковому середовищі. У новітній українській історіографії було створено умови і здійснено методологічну переорієнтацію пострадянських істориків України, щодо найактуальніших найгостріших проблем вітчизняної історії.

Здавалося, що питання про громадянську війну перейшло у академічну площину. За двадцять п'ять років створено ряд фундаментальних праць в тому числі й історіографічних. Історіографія покликана акумулювати історичну пам'ять народу як одного з найважливіших складових націєтворення і державного будівництва.

Комплексно дослідив багато проблем українського державотворення доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. професор В.Капелюшний у своїй монографії

«Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921рр.)» [15].

Впродовж попередніх десятиліть бурхливі події національно-демократичної революції та державного будівництва 1917–1921 рр. привертали значну увагу істориків та представників інших наук, внаслідок чого нагромадився значний масив різножанрової літератури, джерелознавчих та історіографічних студій, присвячених різним аспектам революційної доби, яка потребує аналізу, творчого переосмислення багатьох положень і висновків, зроблених попередниками.

Так, за підрахунками відомого українського історіографа професора Я. Калакури «вже нерадянська історіографія материкової України» нараховує більше 3 тис. публікацій, близько сотні монографій і 250 дисертаційних робіт, присвячених різним аспектам історії Української революції і державотворчих процесів доби Української Центральної Ради, Гетьманату Павла Скоропадського, Української Народної Республіки, а також Західноукраїнської Народної Республіки [14, 594]. «Особливість новітньої історіографії Української революції полягає в тому, – підкреслює професор Я. Калакура, що вона розглядається як цілісність. Дослідники простежують взаємозв'язок подій на Наддніпрянщині, Слобожанщині, Півдні й Заході України. У працях С.Макарчука, В.Кондратюка, М.Литвина, О.Добржанського та ін. велика увага приділена утворенню Західноукраїнської Народної Республіки, Акту її злуки з УНР. Джерелознавчим та історіографічним проблемам української історії доби визвольних змагань і державотворення (1917–1921) присвячені монографії П. Губа, В. Капелюшного, Г. Рудого, Б. Андрусишина, А. Буравченкова, Ю. Булгакова, П. Гай-Нижника, В. Горака, А. Дашинського, А. Морозова, Г.Папакіна, Р.Пирога, Д.Розовика, М.Стопчака та ін.». Аналітичний характер мають дослідження Української революції, ґрунтовно опрацьовані членом-кореспондентом Валерієм Солдатенком, пише професор Я.Калакура. Автор дослідив як реальні процеси революційних подій 1917–1921 рр. («Українська революція. Історичний напрям: Монографія» (1999), так і генезу їх висвітлення в історіографії («Українська революція: концепція та історіографія» (1997) [13, 441].

Одним з найгостріших питань новітньої української історіографії є проблема співвідношення поняття «революція» і «громадянська війна», їхні межі, взаємопроникнення, часові рамки, учасники, хронологія тощо.

Відчутної гостроти питання громадянської війни в Україні набуло у 2013-2014 рр., коли виявилось, що громадяни України не бажали далі миритися з «російським вектором» своєї історії у ХХ столітті – на поч. ХХІ століття. І коли Революція гідності красномовно підтвердила намір обрати незалежний шлях розвитку України, почалася новітня російсько-українська війна, активну участь у якій бере «п'ята колона» в Україні, і яку Росія намагається показувати перед світом як внутрішньо український конфлікт.

Так було і майже сто років тому: події національно-визвольних змагань українців; проголошення незалежної держави – Української Народної Республіки – викликали збройну агресію більшовицької Росії, яку радянська історіографія подавала як «тріумфальну ходу радянської влади на Україні» і «допомогу братського російського народу» для перемоги українських трудящих над буржуазною Центральною Радою і встановлення та зміцнення диктатури пролетаріату [8, 71].

«Ми ніколи не визнаємо, – підкреслював Президент України Леонід Кучма, - яким способом в Україні перемогла би українська основа на шляхах еволюції. Вона перемогла би у будь-якому випадку, але події різко прискорив 1917 рік. Одним з головних завдань Центральної Ради стало відновлення історичної справедливості. А це вимагало осмисленої культурної і мовної політики» [19, 279]. Л. Кучма події 1918–1920 років називає «рядом потрясінь», які породили у простої людини страх [13, 283]. Відомий теоретик і практик українського національно-визвольного руху Я. Стецько прирівняв «Українську національно-

соціальну революцію 1917 р.» до Великої французької революції, Американської революції, які «мали в своїй основі гін за великою правдою, тугу за перемогою справедливості і за людське життя у своїй вільній державі». «Визвольна революція народів 1917–1918 рр. повалила старий лад гніту, національної й соціальної неволі», а її результати зліквідовано при допомозі найбільшого обману, який знав коли-небудь світ. Так звана жовтнева революція, – писав Я.Стецько, – що започаткувала владу більшовиків, була початком найжахливішої реакції, зрадою ідеалів, в ім'я яких народи валили царат під час березневої революції» [32, 183, 184, 186].

Традиційні цитати радянської історіографії про «громадянську війну та іноземну інтервенцію» без додаткового на те обґрунтування «перекочують», на жаль, і у сучасну історичну та історико-правову науку, про що свідчать, зокрема, публікації харківських правників Н.Харасик та Д.Тихомирова [37, 199-200; 33, 174–179].

Серед новітніх досліджень істориків у вивченні Української революції 1917–1921 рр. тема громадянської війни ставиться як окрема теоретико-методологічна проблема лише частково, або у контексті загального перебігу подій революційної доби. Я. Калакура до слабких місць і дискусійних питань у дослідженні Української революції 1917–1921 рр. якраз і відносить, серед інших, питання «про збройний конфлікт, який переріс у тривалу більшовицько-українську війну», а також про отримання нової інтерпретації героїки битви під Крутами [14, 600].

Відповіді на питання в українській історіографії новітньої доби про розмежування між революцією і громадянською війною залежить у якому напрямі іде формування суспільної свідомості і через які історичні окуляри ми дивимося на своє минуле, позитивне чи негативне ставлення до нього формується. Професор Я.Калакура говорить про два протилежні підходи у поглядах на означену проблему: перший започаткували самі діячі революції та її симпатики із наукових та політичних кіл, другий – ті, хто вороже поставився до відновлення української державності. Відтак ці підходи набули характеру історіографічних тенденцій і продовжують зберігатися до наших днів, хоча ступінь позитивного і негативного, його переважання на тому чи іншому етапі змінювалися [14, 597]. Професор Я.Калакура підкреслює, що в українській новітній історіографії наголошується, що Українська революція не була ні різновидом, ні частиною російської революції, а носила самодостатній, національно-демократичний, багато в чому європейський характер: охопила всі етнічні землі України, включаючи території, які не входили до складу Росії (Галичина, Буковина, Закарпаття) [14, 601].

Лютнева революція повалила царизм і створила умови для широких демократичних перетворень у Російській імперії. Перед українським національно-визвольним рухом стояли дещо інші завдання ніж перед російською демократією, підкреслює професор Ю.Терещенко, хоч українські лідери соціалістичного табору вважали свої завдання суголосні програмам загальноросійських перетворень на федералістських засадах. Самостійницька течія у національно-визвольному русі бачила шлях розвитку України через проголошення самостійної соборницької держави на всіх етнічних землях, але представники цієї течії виявилися у меншості. Ю.Терещенко як прибічник консервативного напрямку, української історіографії фактично заперечує наявність Української революції, а наполягає на терміні «консервативна революція» кореспондуючись з точкою зору німецької історіографії, яка виникла на протигагу лібералізму у соціалізму у європейських наукових колах. У запропонованому контексті прибічник гетьманської державницької традиції Ю.Терещенко обстоює думку про соборницьку ідею гетьмана П.Скоропадського і його спробу досягти класової співпраці у добу Гетьманату, а російський імперіалізм називає найголовнішим ворогом української самостійності [tyzhden.ua/magazine/484]. Думку про пошуки соціального компромісу в Українській державі відстоює і автор цих рядків [3, 78-79].

Основні тенденції вивчення революційної доби в Україні сучасною історичною наукою виклав у своїй статті В.Солдатенко, датуючи її, правда періодом 1917 – 1920 рр. [31, 29-44]. «Дуже важливим елементом досліджень, – пише історик, – від якого залежить поглиблене, сутнісне формування партійних параметрів сучасної концепції історії

Української революції, залишається проблема співвідношення між процесами, які відносяться власне до революційних, і тих, які складають зміст уже дещо іншого явища – громадянської війни. Незважаючи на природну тісну взаємопов'язаність, взаємодоповнюваність обох феноменів, тут заховані й такі відмінності, які допомагають краще зрозуміти цілий комплекс питань, без яких революційна епоха не може розраховувати на адекватну історичну реконструкцію і задовільне тлумачення, переконливу оцінку. Так, чітке розмежування між революцією, як історично зумовленим глибокими причинами масштабним рухом мас за досягнення життєво важливої мети для народу, нації, країни, і громадянською війною, військовою боротьбою за владу без широкого усвідомлення цілей, наявності обґрунтованої стратегічної програми, як гадається, здатне долучити додаткові аргументи для визначення моменту, коли власне революційність вичерпує свої потенції і переходить, трансформується у нову якість» [31, 34–35]. «В цьому контексті принципово важливого значення набуває постановка питання про громадянську війну в Україні, особливо про її початок», – підкреслює В.Солдатенко [29, 365].

С.Грабовський, С.Ставроян та Л.Шкляр у книзі «Нариси з історії українського державотворення» обережно переміщують початок громадянської війни на 1914 р., пов'язуючи його з початком бойових дій на Україні, які «з самого початку набули певних рис громадянської війни. На західних землях Загальна Українська Рада на чолі з Костем Левицьким закликала всіх свідомих українців до боротьби з самодержавною Росією. Невдовзі було створено формування Січових Стрільців...» [9, 302-303].

В.Сергійчук твердить, що більшовики, після того, як не змогли захопити владу на ініційованому ними I Всеукраїнському з'їзді рад, зразу ж перейшли до військової агресії, яка планувалася одразу після проголошення Української Народної Республіки. Науковець наводить факти, що 23 листопада 1917 р. з'явився секретний наказ начальника штабу військово-революційного комітету Всеросійського ЦВК Володимира Антонова-Овсієнка про формування більшовицьких збройних загонів в Україні. Першим таким підрозділом став створений у Петрограді так званий Український особливий партизанський загін для диверсій у тилу військ УНР на Полтавщині. Саме на багнетах цього загону російські більшовики проголосили радянську владу у Харкові, назвавши своє утворення також Українською Народною Республікою, щоби посягти невизначеність серед населення України щодо легітимності законної влади у Києві.

Відомий дослідник революційної доби в Україні В.Верстюк наголошує на тому, що після жовтневого перевороту у Петрограді і приходу до влади більшовиків, конфлікт між ними і Центральною Радою був неминучий. Це пізніше визнали представники обох сторін, наголошує історик. Проте розвиток цього конфлікту був складним і тривалим. В.Верстюк у статті «Громадянська війна в Україні 1917–1921», опублікованій у другому томі «Енциклопедії історії України» (К., 2004) пише про громадянську війну, як одну з форм вияву характерних особливостей української революції 1917–1921 рр., пов'язану насамперед зі специфічними військовими способами боротьби за владу в Україні та суперечливими діями з відстоювання влади різними внутрішніми та зовнішніми політичними силами. В.Верстюк робить висновок, що українська історіографія (*а йдеться фактично про перше десятиліття української незалежності – А. Б.*) «не відокремлюючи громадянську війну в Україні від громадянської війни в Росії, бачить у феномені громадянської війни в Україні 1917–1921 рр. низку характерних особливостей, що дають змогу визначити її як окреме історичне явище, в основі якого лежала боротьба за українське національне самовизначення та державний суверенітет». Науковець датує початок громадянської війни в Україні війною Радянської України за підтримки РСФРР проти УНР 1917-1918 рр. [5, 214].

Після того, як на інспірованому у Харкові 11–13 грудня 1917 р. під охороною радянських військ альтернативному з'їзді Рад, на якому 200 делегатами було представлено 89 Рад і військово-революційних комітетів з 300 діючих в Україні, було проголошено

радянську владу в УНР, обрано Центральний виконавчий комітет Рад України, а той, у свою чергу, створив радянський уряд України – Народний Секретаріат, визнаний у Петрограді, що дало можливість Раднаркому формально дистанціюватися від подій в Україні, подаючи їх як внутрішній конфлікт між Радами робітничих і солдатських депутатів і Центральною Радою. 17 грудня ЦВК Рад України опублікував маніфест про скинення Центральної Ради та Генерального секретаріату, а наступного дня створив крайовий комітет по боротьбі з контрреволюцією.

Через призму українсько-російського конфлікту розглядає події зими 1917–1918 рр. професор О. Реєнт. Науковець говорить про наказ уряду Леніна «військам під командуванням В. Антонова-Овсієнка розпочати наступ», внаслідок чого «9 грудня російські війська були вже в Харкові», наводить також наказ Муравйова № 14, у якому з особливо зухвалістю сказано: «Цю владу ми несемо з далекої півночі на вістрях своїх багнетів, де її встановлюємо, всемірно підтримуємо її силою цих багнетів». Автор пише про збройний опір Центральної Ради «більшовицькій експансії», «навалі з півночі», про подвиг «300 юнаків під Крутами» [24; 53-55]. О.Реєнт говорить про українські визвольні змагання 1917–1921 рр. і жодним словом не обмовився про «громадянську війну».

Історик держави і права професор О.Копиленко пише про «збройний конфлікт з радянською Росією» [16, 60].

Історик Д.Яневський події між 7 грудня 1917 р. і 11 січня 1918 р. називає «українсько-більшовицькою війною», а проголошену УРСР, як складову та невід’ємну частину майбутнього Союзу РСР, «людожерним режимом» [39, 148-149].

Професор П.Захарченко, обґрунтовуючи думку про правову природу III Універсалу УЦР, як акту, що юридично оформив факт проголошення незалежності Української Народної Республіки, пише про «першу збройну інтервенцію» проти України більшовицького політичного режиму Ради Народних Комісарів на чолі з В.Леніним, «у ході відвертого збройного конфлікту, розв’язаного не визнаним в той час на міжнародній арені ефемерним утворенням, що впродовж кількох місяців не мало навіть своєї офіційної назви» [12, 112].

Висновки П.Захарченка полягають у тому, що III Універсал УЦР є актом проголошення УНР незалежною державою і введення її до кола суб’єктів міжнародного права. Факт визнання незалежності України здійснений насамперед Раднаркомом. Інспірувавши відверту інтервенцію проти неї, військові частини більшовицької Росії повалили легітимну владу Української Центральної Ради, ліквідували паростки національної державності у формі УНР. Ігноруючи положення III Гаазької конвенції 1907 р. про те, що «оголошення війни не робить агресивну війну законною», встановили на цих територіях маріонетковий уряд, повністю вмонтований в систему політичної влади держави-агресора. Відтак, не створена волею українського населення, а нав’язана іноземною країною влада, є окупаційною за всіма класичними правовими канонами [12, 117].

«Українсько-більшовицький конфлікт із сфери ідейно-політичної стрімко зміщувався у сферу відкритих військових дій, - пише В.Верстюк» [5, 5–33]. Із викладених вище матеріалів очевидно випливає, що скликаний у Харкові з’їзд рад не мав повноважень приймати жодних рішень по створенню державних органів, як ЦВК, Народний Секретаріат, які були незаконними, а влада рад, встановлена на багнетах іноземної держави не може вважатися легітимною. Означені В.Верстюком події академік В.Литвин у своєму фундаментальному підручнику «Історія України» (К., 2010), називає «Війна більшовицької Росії за Україну взимку 1917–1918 рр.» [20, 427].

Історіографічний огляд вивчення подій Української революції 1917–1921 рр. на кафедрі новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка здійснив професор А.Слюсаренко. Дослідження історії України революційної доби 1917–1921 рр. у всій її повноті, підкреслює А.Слюсаренко [2, 584-593], здійснює академік В.Литвин, праці якого слугують методологічною основою для проведення подальших наукових досліджень стрижневих складових проблеми [27, 585]. У своїй монографії «Україна у війнах і революціях ХХ століття 1914-1945. Закономірності

національного державотворчого процесу» (К., 2012), яка приваблює концептуальністю постановки проблем та їх всебічним вирішенням, події, які наступили в Україні після повалення царизму, В.Литвин розглядає через призму протистояння Центральної Ради і Ради Народних Комісарів, яке наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. переросло у першу російсько-українську війну (проте у В.Литвина вона чомусь називається «українсько-російська війна») [20, 87]. Автор переконливо говорить про «давно запланований наступ червоногвардійців на Україну», [20, 103] водночас, розвінчує хитромудро-підступну пропозицію голови Київського комітету РСДРП(б) і Київської ради робітничих депутатів Г.П'ятакова (до 9 листопада 1917 р. – члена Малої Ради як лідера більшовицької фракції) про визнання Центральної Ради крайовою владою в Україні та переобрання її персонального складу на Всеукраїнському з'їзді рад робітничих і солдатських депутатів [20, 96].

Перебіг історичних подій в Україні свідчить, що Центральна Рада могла самостійно здійснити нейтралізацію місцевих більшовиків, про що свідчать вибори до Українських установчих зборів – вищої законодавчої інституції, розуміючи, що демократична держава не може існувати без чітко визначеного виборчого права, без органів законодавчої, виконавчої, судової влади, обраних шляхом всезагального повного, прямого і таємного голосування.

Після жовтневого перевороту більшовики не стали на перешкоді виборів до Всеросійських установчих зборів, які були популярні ще з революції 1905–1907 рр.

Дослідник Української революції доби Директорії УНР В.Яблонський у виданні «Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали. 1920–1992» (К., 2012), у якому вміщено документи українських еміграційних представницьких органів – Ради Республіки (1921 р.) та Української Національної Ради (1948-1992 рр.) наголошує на терміні «російсько-українська війна 1917-1918 рр.», початок якої став причиною неможливості формування законодавчої влади на основі демократичних виборів до Всеукраїнських установчих зборів [36, 3].

Водночас, особливо після III універсалу 7 листопада 1917 р., яким Українська Центральна Рада оголосила себе найвищим органом державної влади до скликання Всеукраїнських установчих зборів, активізувалася підготовка до їх проведення. На виборах до Всеросійських установчих зборів в українських округах більшовики отримали лише 10% голосів, тобто у 2,5 рази менше, ніж загалом по Росії (24%). Проте у великих містах більшовики мали більшість (Харків – 27,6 %, Катеринослав – 26,4%, Одеса – 28,6%). Блок партій та політичних сил Центральної Ради в Україні набрав 77% голосів (УСДРП і УПСР).

Вибори до Всеукраїнських установчих зборів було призначено на 27–29 грудня 1917 р., але через анархію та інші надзвичайні обставини відбулися у січні – лютому 1918 р. і то лише у семи з десяти виборчих округів на території підконтрольній УНР. На частині території України було проголошено владу рад. Головна комісія визнала дійсними 172 мандати із 301 обраного. Явка на вибори до Всеукраїнських установчих зборів була нижчою, ніж на виборах до Всеросійських установчих зборів і становила: у Києві – 29,3 %, Черкасах – 37,7%, хоч у селах вона була вищою; у Васильківському повіті – 69,6 %, Таращанському – 77 %. Загалом у виборах взяло участь 53,6 % загальної кількості виборців, що налічувалися в Україні на час виборів до Всеросійських установчих зборів. За підсумками голосування 69,76% голосів отримали об'єднані списки українських есерів і селянських спілок, 19,18 %, (за ін. даними – 17,7 %) більшовики, 4,65 % - єврейські національні комітети, 1,74 % - польські списки, 4,67 % - всі інші партії та громади. Українські установчі збори були спробою утворити українську державність парламентським шляхом [2, 740–741] . Але почалося зовнішнє військове вторгнення, якому Українська Центральна Рада протистояти виявилася не в силах. Як наслідок, у результаті широкомасштабної військової операції Радянської Росії в Україну, яка розпочалася наприкінці 1917 – та початку 1918 рр. під більшовицький контроль потрапили не лише Київ, але і Південна Україна та Донбас.

Установчі збори 9 січня 1918 р. скликані не були, початок такої роботи перенесли на 2 лютого 1918 р., але подальші події не дали можливості завершити розпочатий процес.

Початок війни з більшовиками прямо пов'язане з утворенням УНР, вважають Ю.Павленко і Ю.Храмов у одній з перших в українській історіографії періоду незалежності книзі «Українська державність у 1917–1919 рр.» (К., 1995 р.) у якій автори звернули увагу на погодженість дій Раднаркому і пробільшовицьких сил у самій Україні – робітничих і солдатських депутатів, про що «виразно свідчить навіть збіг у датах» [22, 77].

Зокрема, ультиматум В.Леніна і Л.Троцького «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради» надійшов саме до Києва, саме в той день 4 грудня, коли в столиці України відкрився I Всеукраїнський з'їзд рад – Раднарком розпочав шалену пропагандистську кампанію по звинуваченню Центральної Ради у контрреволюційності, буржуазно-націоналістичній природі, яка веде таємні перемовини з генералом А.Каледіним. Активно прощтовхувалася більшовицькими організаціями України ідея перевиборів Центральної Ради на Всеукраїнському з'їзді рад, тобто почалася фактично, висловлюючись сучасною термінологією, інформаційна війна проти України.

Ідеологічною основою інтервенції Росії стало обґрунтування принципу народів на самовизначення. Оновлена теорія надзвичайних комуністичних лідерів про право націй на самовизначення припасовувала не буржуазії, а лише трудящим масам. «Ми кажемо країнцям – говорив В.Ленін на I Всеросійському з'їзді військового флоту (5 грудня 1917 р.), - як українці ви можете влаштувати в себе життя, як ви хочете. Але ми простягнемо братерську руку українським робітникам і скажемо їм: разом з вами ми будемо боротися проти вашої і нашої буржуазії». [19, 112].

Дослідниця державно-правових поглядів визначного українського правника, історика, державного діяча і дипломата С.Шелухіна, О.Токарчук, аналізуючи праці вченого в яких виокремлені основні причини поразки Української революції 1917-1920 років, якраз і наголошує на «відсутності в УНР налагодженої інформаційної системи, що сприяло поширенню неправдивої інформації про перебіг політичних процесів в Україні» [34, 80].

Не вдаючись до висвітлення змісту ультиматуму Центральній Раді, у якому Раднарком РСФРР визнавав Українську Народну Республіку і навіть її право на повне відокремлення від Росії то претензії у «веденні дволикої буржуазної політики», небажання скликати Всеукраїнський з'їзд рад, що ніби-то заважало РНК РСФРР визнати її повноправним представником трудящих мас України, дезорганізації фронту через передислокацію українізованих частин на територію України, роззброєння пробільшовицьких частин і пропуск на Дон козачих з'єднань, виглядало нічим іншим, як безцеремонним втручанням у внутрішні справи УНР. До того ж висувалася вимога взяти участь у боротьбі з «контрреволюційним кадетсько-каледінським повстанням». У випадку незгоди Раднарком РСФРР оголошував Центральну Раду у «в стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії і на Україні». Таким чином, визнаючи, ультиматум Раднаркому право українського народу на самовизначення, аж до відокремлення, в Україну були послані російські війська.

Силовий тиск нарощувався: 27 листопада більшовики створили революційний штаб для боротьби з «контрреволюційними» військами А.Каледіна, А.Дутова і Центральної Ради [25, 46-48], а перші ешелони з російськими військами прибули до Харкова вже 9 грудня, що співпало з приїздом у місто групи делегатів, які покинули київський з'їзд рад. Цілком очевидно, що харківський альтернативний з'їзд названий I Всеукраїнським з'їздом рад, перебував під охороною іноземних збройних формувань, а створений Центральний виконавчий комітет рад України, який сформував Народний секретаріат – радянський уряд України були цілковитими маріонетковими утвореннями Петрограда. На цю важливу зовнішньополітичну обставину наголошують автори монографії «Революцію назначить ...экспорт революции в операциях советских спецслужб» (2004) В.Сідак та В.Козенюк [26, 22].

Уряд проголошеної радянської республіки зразу ж був визнаний Росією. «Тимчасовим надзвичайним комісаром України» Раднарком призначив Г.Орджонікідзе.

Утворення радянських органів влади послужило для Радянської Росії доброю ширмою за якою можна було проводити збройну агресію проти УНР, але вже під видом внутрішньо-українського конфлікту, тобто громадянської війни. На означену обставину звернув увагу В. Винниченко, який наголосив: «Не вона (РСФРР – Б.А.) мовляв, уже тепер вела війну з Україною, а харківський український уряд боровся проти київського, тепер, мовляв, це хатня справа самого українського народу. Зрозуміло, що це була лише одна формальність, бо харківський уряд усі директиви отримував з Петрограда і вів військові операції силами руського уряду» [6, 171]. 17 грудня ЦВК і Народний секретаріат опублікували маніфест про повалення Центральної Ради і Генерального секретаріату.

У вже згаданій праці В.Сідака і В.Козенюка наводяться прямі докази використання фронтових російських частин і зведених загонів солдатів, матросів і червоногвардійців Петрограду, Москви та інших частин Росії, поміщені у ще недостатньо профільтованій цензурою того часу книзі В.Антонова-Овсієнка «Записки о гражданской войне». Прямим текстом автор розкриває роль Раднаркому у розгромі Центральної Ради. Антонов-Овсієнко підкреслював : «Раднарком не міг допустити перемоги контрреволюційного руху, позбавитися вугілля Донецького басейну, залізної руди Кривого Рогу, продовольства України» [26, 23].

Треба взяти до уваги той факт, що у військових діях з боку Радянської Росії брали участь як регулярні війська з Росії, які перейшли на бік більшовиків, так і загопи бойовиків з Москви, Петрограда, Твері, Ярославля, Костроми, Воронежа та інших міст – добре відома «червона гвардія». Це був класичний експорт революції, в результаті якого війська сусідньої держави, конкретно РСФРР, діють узгоджено з місцевою «п'ятою колоною», основу якої становили місцеві більшовики, окупували територію України і створювали маріонеткові новоутворення у виді «радянських республік», повністю підконтрольних центральному московському урядові, серед яких тільки одна з столицею в Києві зберегла деякі риси «українськості», хоч і на її території перша радянська окупація (кін. 1917 – поч. 1918 рр.) супроводжувалася кривавим терором проти всього, що несло на собі найменший відбиток національного життя. Всі інші «республіки» не вважали себе українськими навіть формально, хоч на 60 % і більше були населені українцями» [35, 104–105].

25 грудня 1917 р. почався загальний наступ радянських військ на Лівобережжі і Донбасі. 28 грудня впав Катеринослав, згодом Олександрівськ (нині Запоріжжя), Полтава, Глухів, Конотоп. Червоні війська, що рухалися з півночі об'єдналися у Бахмачі, командування над якими перебрав М. Муравйов раніше засуджений за вбивство з позбавленням офіцерського звання і звідти розпочав прямий наступ на Київ, зустрівши опір на станції Крути під Ніжином. Сам Муравйов і красномовно заперечує факт громадянської війни в Україні праця 1917 – початку 1918 рр. і доводить повсюдну військову присутність на її території іноземного війська. У зв'язку з цим, зазначив у своєму виступі на круглому столі, організованому Національним Фінським комітетом «Історики без кордонів» 30 січня 2017 р. у Хельсинки професор В. Сергійчук, можна порівняти документальні події лютого 1918 року з тими, що ось уже три роки відбуваються на Донбасі: «Полтава взята петроградським і харківським загонами чисельністю 500 осіб, бій 2 години. 2) м. Ромодан взятий тими ж загонами – бій 6 годин. 3) Гребінка взята харківськими, петроградськими, донськими і московськими загонами, були висаджені у повітря гайдамаками залізн. мости. Бій – 20 годин. 4) Ічня була взята тільки петроградською гвардією – бій 2 години. 6) Дарниця взята харківським, петроградським, донським і московським загонами і ешелонами матросів, бій 2 години. 7) Київ – бій був 8 днів. Перша армія пішла вперед з тов. Журавльовим і Єгоровим, другою виступила армія Ремнева. Брала участь вся червона гвардія: Харківська, Московська, Петроградська, Тверська і Донська. Підписи: Начальник Виноградов Головнокомандуючий Муравйов» [38].

Отже, експансія російських більшовицьких військ почалася під гаслом «громадянської війни». Події під Крутами, крім багатьох інших історичних уроків (потреба у своїй боєздатній армії, наївна надія на дружбу з росіянами, нейтралітет значної частини суспільства), також розвінчують водночас і міф про громадянську війну. Важко зрозуміти, як молоді студенти, вихідці із заможних і відомих родин «буржуазії» за класичною радянською ознакою, які були далекі від соціалістичних ідей, виступили добровільно на захист соціалістичної Центральної Ради? На це питання дає відповідь М.Грушевський у своїй промові 18 березня 1918 року під час поховання у Києві Героїв Крут, опублікованій у 1939 р. у закордонному виданні «Смолоскип» (Чехословаччина). «Здержіть Ваші сльози, які котяться! Ці юнаки поклали свої голови в обороні своєї Батьківщини й Батьківщина збереже про них вдячну пам'ять на віки вічні!» Події під Крутами аж ніяк не вписуються у схему громадянської війни, тому за попередніх керманців Міністерства освіти України до початку Революції Гідності робилися спроби вилучити їх з підручників історії [Власенко С. На шану відважних героїв // Голос України. – 2017. – 28 січня].

Голова Верховної Ради України А. Парубій у своєму зверненні до українців з нагоди Дня пам'яті Героїв Крут дав свою новітню історико-політичну оцінку подій майже столітньої давнини: «Уже століття майже безперервно триває війна із споконвічним ворогом України – Росією. Після проголошення незалежності України 22 січня 1918 року більшовики почали агресію проти молоді української держави. Але ворог як століття тому, так і сьогодні не врахував головного – духу наших воїнів. Крути та Бахмач – дві маленькі залізничні станції – стали вічними символами незламності всіх захисників України» [7].

Автор публіцистичного нарису «Жар і холод січня 1918-го» присвяченого Героям Крут В.Чепурний називає ці події російсько-українською війною, а війська Муравйова «російською окупаційною армією» [7].

Принагідно звернутися за оцінками подій зими 1917-1918 рр. до самих очільників національно-визвольного руху і творців відродженої української державності. Для Голови Української Центральної Ради М.Грушевського не було жодних сумнівів щодо оцінки головних подій того періоду, а, насамперед, перебігу воєнних дій. М.Грушевський застосовує для характеристики загонів, що наступали на Київ такі терміни: «кільканадцятитисячні сили московських солдатів», «москалі», які під Бахмачем «ламали межі Української Держави». «Від української протимосковської відсічі в Крутах залежало: або викинути москалів з Бахмача й утвердити межі Української Держави, або москалі посунуть через Крути на Київ», [Власенко С. На шану відважних героїв // Голос України. – 2017. – 28 січня] – наголосив він.

«Війна між військами Раднаркому і Центральної Ради була досить специфічною, – зазначає В.Литвин. – Вона не мала фронтів, радянські війська просувалися по залізницях. Тому багато важила оборона залізничних станцій Українською армією. Противник мав величезну чисельну перевагу, але вдала оборона дозволяла уповільнювати його просування. Найбільш яскравий епізод цієї війни – бій під Крутами» [20, 106].

«Насамкінець, – пише В.Литвин, – треба звернути увагу на досить-таки дивний характер цієї війни, хоч її доводиться назвати «українсько-російською». Ні в Росії не спостерігалось відкритих проявів українофобії, ні в Україні – ескалації антиросійських настроїв. Як завжди бувало при розпаді імперій, елементи міжнаціональної війни в різних пропорціях перепліталися з елементами громадянської. Спалахи нелюдської жорстокості в такій війні пояснювалися не стільки тваринними інстинктами людей, які воювали роками, та звикли постійно ризикувати власним життям, вбиваючи собі подібних в чужій уніформі, скільки холоднокривними розрахунками політиків, які бажали використати терор для насадження диктатури» [20, 108].

В.Солдатенко говорить про різнобій у аспекті кристалізації завершальної грані Української революції (початок 1919 р., весна 1919 р., кінець 1919 р., кінець 1920 р., осінь 1921, 1922, 1923, 1924 і навіть 1933 рр.). Сам В.Солдатенко вважає заключною віхою національно-демократичної революції кінець 1919 р. «А далі домінуючими були сутнісно інші процеси – війна, повстанство, об'єднавчий рух за утворення СРСР, уконститування

останнього, будівництво і здійснення радянського соціалістичного ладу тощо», - зауважує дослідник [28, 35]. Водночас у своїй статті «Громадянська війна», вміщеній у «Політичній енциклопедії», як історичний приклад громадянської війни поряд з іншими, він наводить війну «між різними політичними силами в Росії (1980-20), в яку було втягнуто й населення України» [23, 159]. А завершення громадянської війни науковець пов'язує з розгромом П. Врангеля в Криму, коли «на європейському театрі військових дій завершилася громадянська війна (ще раніше зазнала поразки Польща, що змушена була сісти за стіл переговорів з РСФРР і УРСР), припинилися спроби змінити вектор суспільного життя силовим, збройним шляхом» [28, 4-5]. Водночас, В.Солдатенко з жалем констатує, що «й найновіші праці з історії Української революції керівництво проектом віддало перевагу кон'юктурним ідеологічним чинникам над науковими критеріями і логікою фактів, знову позначивши завершальну грань предмету дослідження 1921 р.» [30, 85]. Мова іде про двотомник «Нариси історії української революції 1917–1921 років» (К., 2011–2012), у якому вміщено розділ «Більшовицька експансія в Україну», написаний у співавторстві з С.Кульчицьким, В.Верстюком та Г.Г. Єфіменком [25, 241–414].

Підведемо деякі підсумки викладеного. В той історичний період, коли перестала існувати Російська імперія та на її території виникла низка утворень, що претендували на статус «держави». Якщо ми поглянемо на територію України, то зазначимо, що в той період було кілька центрів влади (урядів), кожний з яких вважав себе урядом України загалом. Зокрема це була Центральна Рада, уряд УНР у Києві та пробільшовицький проросійський уряд у Харкові. Обидва уряди вважали себе єдиною легітимною владою на території України. Питання полягає в тому, щоб визначити, який саме з цих урядів був з погляду міжнародного права легітимним, а отже, чию із зазначених урядових версій виникнення української держави слід взяти за основу.

А відповідно до теорії визначного українського правника, дипломата та державного діяча С.П. Шелухіна, датою відновлення української державності є «зречення московського царя з березня 1917 року, від суверенітету й престолу та звільнення російських народів від присяги підданства. (Токарчук. О.В. Державно-правові погляди С.П. Шелухіна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2011. – 20 с. – с. 4–5.)», в тому числі багатомільйонна армія, яка переприсягала на вірність Тимчасовому уряду. В той же час всі інші, звільнені від присяги монарху, не присягали...

Потрібно зазначити, що уряду, створеному Центральною Радою вдалося встановити ефективний контроль над територією і населенням України, таким чином можна говорити про УНР саме як суб'єкт міжнародного права. Крім того, західні держави визнавали уряд УНР. Про це, зокрема, свідчить підписання Брестського договору, яким Україну як незалежну державу було визнано державами Четверного союзу та РСФРР.

Стверджувати про те, що Україна як суб'єкт міжнародного права виникає 12 (25) грудня 1917 р. після того, як I Всеукраїнський з'їзд Рад оголосив Україну республікою рад, як мінімум, некоректно [1, 63].

По-перше, тому що на 12 грудня більшовики не контролювали і не здійснювали ефективного керівництва більшістю території України.

По-друге більшість населення тогочасної України не підтримувало українського радянського уряду, який за аналогією з Генеральним секретаріатом називався Народним секретаріатом, а проголошена більшовиками держава своєю назвою обрала також – УНР і лише згодом стала називатися УСРР, яка легітимізувалася методами репресій, шляхом масового терору та нав'язуванням державної ідеології.

Джерела легітимності певної влади визначають специфіку набуття легітимності політичної влади для кожної конкретної країни, формуючи при цьому її національну модель. «Легітимність, - зазначає політолог Є.Г. Цокур, - це та нерозривна складова, віртуальний ресурс, який дозволяє особистості поступатися своїми правами та свободами на користь

суспільних інтересів та державно-політичних пріоритетів. Певною мірою, легітимність – це віра в надзвичайні здібності та бажану ефективність роботи владних структур, викликана бажанням покращення власного життя, досягнення суспільного прогресу, романтизація влади, вчинки, події і т.д. Цей ресурс може бути як безмежним, так і вичерпним. Від ефективності дій владно-політичних структур та лідерів залежить його рівень, дієвість, можливість і тривалість використання легітимного потенціалу суспільства».

Питання легітимації радянської влади в Україні, що закріпилася у боротьбі з українськими національними урядами в добу Національно-демократичної революції 1917-1921 рр. належить до неоднозначних і дискусійних проблем історії держави і права України ХХ ст. і вимагають переосмислення з нових позицій. Як відомо, УНР впала внаслідок військової поразки від більш як мільйонної Червоної армії. Але утримувати Україну тільки силою було неможливо. Щоб зняти присмак окупаційності радянської влади Російська комуністична партія (більшовиків) та їх українська філія – КП(б)У – пише дослідник названих процесів Н.О. Дмитрасевич, – мали переконати український народ у тому, що радянська влада є його владою. Задля цього більшовики визнали проголошену 6 січня 1919 р. УСРР формально незалежною державою з власними владними структурами та «самостійною» зовнішньою політикою [1, 57-68].

Розглядаючи УСРР / УРСР як маріонеткову штучну квазідержаву, сучасні українські історики і правники іменують більш як семидесятирічний період існування в Україні радянської влади як окупаційної (Н.Дмитрасевич, С.Кульчицький, М.Дорошко, П.Захарченко) [10, 1; 17; 11; 12, 117].

Про «антинародність, антиукраїнську спрямованість, імперську сутність» встановленої «в період з кінця 1917 року та до кінця 1920 року за допомогою багнетів Червоної Армії» радянської влади в Україні, яка в усіх своїх проявах була точною копією влади «більшовицької Росії», наголошує історик держави і права П.Музиченко, говорить той факт, що такі уподібнення вищих та місцевих органів влади й управління, судової системи, Конституції, нормативних актів «робила завжди і всюди тільки окупаційна влада» [21, 274].

Звідси спроба створення музею радянської окупації за подобою країн Балтії та ін. за президентства В.Ющенка, кваліфікація партійних і радянських апаратників колаборантами тоталітарного режиму тощо, ексцеси під час революції Гідності, які ознаменувалися «ленінонадами», «декомунізацією», «дерадянізацією», що виглядає, до певної міри як своєрідний реванш за «червоний терор», розкуркулення, голодомори, репресії, масові депортації тощо.

Дещо відмінну думку щодо української державності періоду УРСР висловлював Президент Л.Кучма: «Один з творців української державності Володимир Винниченко, - написав він, – перебуваючи в еміграції, виявився прозорливішим за всіх. В часи найжорстокішого тоталітарного режиму в СРСР він не сумнівався, що «українська державність в Україні є». Вона (писав Винниченко у своєму щоденнику) живе, накопичує сили, які приховано містять в собі ідею самостійності і у сприятливий час вибухнуть, щоби здійснити її. Тепер ми добре бачимо, наскільки він був правий. Ці сили були багато в чому народжені українізацією 20-х років, проведеною тоталітарною рукою. Чи, як було сказано вище, з допомогою «тоталітарної прививки» [19, 287].

Як не прикро це констатувати, але поріг ненависті в українському суспільстві з роками не знижується, за деякими даними зростає. На наше переконання, це наслідок важкого громадянського конфлікту, який почався в Україні з 1917 р. і триває до сьогоднішнього дня. Розкол проходить по лінії історичної пам'яті, активізації «політичного коду» представників окремих етно-соціальних груп тощо.

В часи горбачовської «перебудови» в одному з номерів журналу «Родина» на обкладинку був винесений напис: «Громадянська війна в СРСР – 1917–1921 рр.». Тобто, навіть тодішня радянська історіографія не вважала громадянську війну закінченою, очевидно, ґрунтуючись на сталінській тезі про те, що з наближенням до комунізму класова боротьба буде загострюватись, очевидно, саме на внутрішнє протистояння розраховували творці ідеї «русского мира», проекту «Новоросія», який намагається реалізувати нинішній

режим Російської Федерації на сході і півдні України. Але теза громадянської війни на Донбасі не спрацювала. Довелося взятися до прямої воєнної агресії, прикриваючись як і сто років тому терміном громадянська війна.

Список використаної літератури:

1. Андрусишин Б.І. Проблема спадкоємності української державності // Українська революція 1917-1921 рр: погляд із сьогодення. Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 року. – К: Український інститут національної пам'яті, 2013. – 656 с.
1. Андрусишин Б. І. У пошуках соціальної рівноваги. Нарис історії робітничої політики українських урядів революції та визвольних змагань 1917 – 1920 рр. – К., 1995. – 191 с.
2. Андрусишин Б. Установчі збори. Політична енциклопедія. . Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст., голови) та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2012.- 808 с .
3. Верстюк В.Ф. Громадянська війна в Україні 1917—1921 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — Київ : Наук. думка, 2004. — Т. 2 : Г — Д. — С. 213.
4. Верстюк, В.Ф. Проголошення Української Народної Республіки та політична боротьба за владу в Україні у листопаді-грудні 1917 р. [Text] / В. Ф.Верстюк // Проблеми вивчення історії української революції 1917-1921 рр. - К. - 2007. - Вип. 2. - С. 5-32
5. Винниченко В. Відродження нації. В 3-х тт. — К., 1990. — Т.ІІ. — 328 с.
6. Власенко С. На шану відважних героїв // Голос України.- 2017.- 28 січня.
7. Гамрецький Ю.М., Тимченко Ж.П., Щусь О.И. Триумфальное шествие Советской власти на Украине. - К.: Наук.думка, 1987. - 439 с.
8. Грабовський С., Ставроянні С., Шкляр Л. Нариси з історії українського державотворення. — К., 1995. — 607 с.
9. Дмитрасевич Н.О. Внутрішній та міжнародний аспекти легітимації радянської влади в Україні в 1917 - 1922 рр.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Н. О. Дмитрасевич ; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. — К., 2011. — 19 с.
10. Дорошко М. Чи був більшовицький режим в Україні окупаційним? // Дзеркало тижня. – 2007. – №41. - 3-9 листопада
11. Захарченко П. П. Третій універсал Української Центральної Ради як акт проголошення державної незалежності України / П. П. Захарченко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. - 2013. - Вип. 23. - С. 112-118
12. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. - К. : Генеза, 2012. - 512 с.
13. Калакура Я. Українська революція 1917–1921 рр. як чинник демонтажу Російської та Австро-Угорської імперій: історіографічний погляд // Українська революція 1917–1921 рр.: погляд із сьогодення. Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 року. – К: Український інститут національної пам'яті, 2013. – 656 с.
14. Капелюшний В. Здобута і втрачена незалежність: історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917 – 1921 рр.) / Монографія. – К.: Олан, 2003. – 608 с.
15. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917-1920: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
16. Кульчицький С. Що таке радянська влада? / День. — 2007. - 9 листопада, 6 грудня.
17. Кучма Л.: Украина — не Россия. М.: Время, 2003. — 560 с.
18. Ленін В.І. Повне зібр. творів.— Т.35.— С.112.
19. Литвин В. М. Історія України : підручник / В. М. Литвин. - К. : Наукова думка, 2010. - 829 с.
20. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 5-те вид., випр. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 437 с.
21. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність у 1917-1919 рр. [Текст] : іст.-генет. аналіз / Ю. В. Павленко, Ю. О. Храмов ; Центр дослідж. наук.-техн. потенціалу й історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Ін-т гуманіт. дослідж. Укр. акад. наук нац. прогресу. - К. : Манускрипт, 1995. - 262 с.
22. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.
23. Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917 – 1921 років О.П. Реєнт. – К., 2016. – 280 с.
24. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. - Київ: Альтернативи, 1999. - 320 с. - (Україна крізь віки. - Т. 10).
25. Сидак В.С., Козенюк В.А. Революцію назначить...экспорт революции в операциях советских спецслужб / В. С. Сидак, В. А. Козенюк. - К. : Генеза, 2004. - 248 с.
26. Слюсаренко А. Дослідження історії Української революції 1917 – 1921 років на кафедрі новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Українська революція 1917 –

1921 років: погляд із сьогодення / Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 року. – К.: Український інститут національної пам'яті, 2013. – 656 с.

27. Солдатенко В. Революційний досвід України 1917-1920 рр. в історіографічному дискурсі // Українська революція 1917-1921 років: погляд із сьогодення Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 р. К.: Український інститут національної пам'яті, 2013. - 654 с.

28. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Іст. есе-хроніки. У 4-х т.: Т. III. Рік 1919. — Київ: Світогляд, 2010. – 442 с.

29. Солдатенко В. Ф. Українська революція: іст. нарис : [монографія] / В. Ф. Солдатенко. - К. : Либідь, 1999. - 975 с.

30. Солдатенко В.Ф. Національна пам'ять (ресурси та наголоси) : [збірник наукових праць]. - К: Пріоритети, 2016. - 303 с.

31. Стецько Я. Твори. Т.1.: Українська визвольна концепція. - Мюнхен: Видання Організації Українських Націоналістів, 1987.- 528 с.

32. Тихоненков Д. А. Карательные органы большевиков и контроль за их деятельностью на Украине в первые годы советской власти (1918-1921 гг.)/Д. А. Тихоненков // Актуальні проблеми науки історії держави і права. -Х.:Право, 2013.- 256 с.

33. Токарчук О. В. Державно-правові погляди С. П. Шелухіна : монографія / О. В. Токарчук;. - К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. - 177 с.

34. Турченко Г., Турченко Ф. Проект «Новороссия»: 1714- 2014 Юбилей на крови. – Запорозьке: ЗНУ, 2015. – 140 с.

35. Український парламентаризм на еміграції. Державний центр УНР: документи і матеріали, 1920-1992 / Упорядник В. Яблонський. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2012. – 840 с.

36. Харасик Н.О. Система органів працевлаштування в Україні в період про радянської війни та іноземної інтервенції // Актуальні проблеми науки історії держави і права. – К.: Право, 2013.- 256 с.

37. Центральний державний архів громадських організацій України. - Ф. 5. – Оп. 5 – 1. – Спр. 16. – Арк. 421.

38. Яневський Д. Політичні системи України 1917-1920 років: спроби творення і причини поразки. – К.: Дух і літера, 2003. – 767 с.

References

1. Andrusishin B.I. The problem of continuity // Ukrainian state Ukrainian revolution of 1917-1921: a view of the present. - Kyiv, 2013. - S.57-68 (in Ukr.)

2. Andrusishin B.I. In search of social balance. Outline of the history of the working policy of the Ukrainian government revolution and liberation struggle 1917 - 1920 biennium. - K., 1995. - 191 p. (in Ukr.)

3. Andrusishin B.I. Constituent Assembly. Political Encyclopedia. . Redkol. : Levenets Yu (Chairman), Yuri Shapoval (Deputy Chairman ..) and others. - K. : Parliamentary Publishing House, 2012.- 808 p. (in Ukr.)

4. Verstyuk V.F. Civil war in Ukraine 1917-1921 // Encyclopedia of History of Ukraine: 10 t. / Redkol. : VA resin (chairman) and others. ; Institute of History of Ukraine. - K: Science. view, 2004 - Vol 2: D - D. - S. 213 (in Ukr.)

5. Verstyuk V.F. Proclamation of the Ukrainian People's Republic and the political struggle for power in Ukraine in November-December 1917. [Text] / V. F.Verstyuk // Problems of studying the history of the Ukrainian revolution of 1917-1921. - K. - 2007. - Vol. 2. - P. 5-32 (in Ukr.)

6. Vinnichenko V. Revival of the nation. In 3 vols. - K., 1990. - Т.II. - 328 p. (in Ukr.)

7. Vlasenko C. In honor of brave heroes // Voice Ukraine.- 2017.- 28 January. (in Ukr.)

8. Hamretskyy J.N., Timchenko J.P. , Schus O. Tryumfalnoe shestvye Soviet power in Ukraine. - K. : Nauk.dumka, 1987. - 439 p. (in Ukr.)

9. Grabowski S., Stavroyani S., Shkliar L. Essays on the History of the Ukrainian state. - K., 1995. - 607 p. (in Ukr.)

10. Dmytrasevych N.O. Domestic and international aspects legitimize Soviet power in Ukraine in 1917 - 1922 years. : Author. Dis. ... Candidate. Legal. Sciences: 12.00.01 / N.O. Dmytrasevych; Nat. ped. University of them. MP Dragomanova. - K., 2011. - 19 p. (in Ukr.)

11. Doroshko M. Was the Bolshevik occupation regime in Ukraine? // Zerkalo Nedeli. - 2007. - №41. - November 3-9 (in Ukr.)

12. Zakharchenko P. Third Universal of the Ukrainian Central Rada as an act of independence of Ukraine / P.P. Zakharchenko // Scientific Journal NEA Dragomanov. Series 18: Economics and Law. - 2013 - Vol. 23. - P. 112-118 (in Ukr.)

13. Kalakura Y.S. Ukrainian historiography: lectures. - K: Genesis, 2012. - 512 p. (in Ukr.)

14. J. Kalakura Ukrainian revolution of 1917-1921. As a factor in the dismantling of the Russian and Austro-Hungarian Empires: historiographical view // Ukrainian revolution of 1917-1921. : sight of the present. - K., 2013. - p. 593-617. (in Ukr.)

15. Kapeljushnyi V. Hat won and lost independence: historiographical essay Ukrainian statehood day national liberation struggle (1917 - 1921 years.) / Monograph. - K. : Olan, 2003. - 608 p.

16. Kopylenko O.L., Kopylenko M.L. State and Law of Ukraine. 1917-1920: Navch.posibnyk. - K. : Lybid, 1997. - 208 p. (in Ukr.)

17. Kulchytsky C. What is Soviet power? / Day. - 2007 - November 9, December 6 (in Ukr.)

18. Kuchma L. Ukraine - not Russia. М.: Time, 2003. - 560 p. (in Russ.)
19. Lenin V.I. Full zibr.tvoriv.- Т.35.- p.112 (in Ukr.)
20. Lytvyn V. History of Ukraine: Textbook / V. Lytvyn. - K: Scientific Thought, 2010. - 829 p. (in Ukr.)
21. Muzichenko P.P. History of State and Law of Ukraine: Navch.posib. - 5th ed., Straighten. and add. - K.: T-in "Knowledge" flat co, 2006. - 437 p. (in Ukr.)
22. Pavlenko Y., Ukrainian Yuri Temples in the state 1917-1919rr [Text]: ist.-genetics. Analysis / Y. Pavlenko, Y.O. Temples; Centre for Scientific. nauk.-tehn.potentsialu and Science History Studies. G.M. Dobrov NAS of Ukraine, Institute of humanit. for Scientific. Eng. Acad. Science nat. progress. - K., manuscript, 1995. - 262 p. (in Ukr.)
23. Political Encyclopedia. Redkol.: Levenets Yu (Chairman), Yuri Shapoval (Dep. Chairman) and others. - K.: A parliamentary Publishing, 2011. - 808 p. (in Ukr.)
24. Reient A.P. Ukrainian liberation movement of 1917 - 1921rokiv AP Presenter. - K., 2016. - 280 p.
25. Rublev OS, Reient AP Ukrainian liberation movement of 1917-1921. - Kyiv: Alternatives, 1999. - 320 p. - (Ukraine through the ages. - T. 10) (in Ukr.)
26. Sydak V.S., Kozenyuk V.A. Appoint the revolution ... revolution in export operations Soviet special services / V.S. Sydak, V.A. Kozenyuk. - K: Genesis, 2004. - 248 p. (in Russ.)
27. Slyusarenko A. Study the history of the Ukrainian revolution of 1917 - 1921 at the Department of Contemporary History of Ukraine Kyiv National Taras Shevchenko // Ukrainian revolution of 1917 - 12,921 years: a view from the present / International Conference April 25, 2012. - K.: Ukrainian Institute of National Memory, 2013. - 656 p. (in Ukr.)
28. Soldatenko V.F. Ukraine in the revolutionary days East. essays chronicle. In 4 t.: T. III. Year 1919 - Kyiv: Philosophy, 2010. - 442 p. (in Ukr.)
29. Soldatenko V.F. Ukrainian revolution: East. sketch [monograph] / V. Soldatenko. - Kyiv: Lybid, 1999. - 975 p. (in Ukr.)
30. Soldatenko V.F. National memory (resources and emphasis): [Scientific works]. - K: Priorities, 2016. - 303 p. (in Ukr.)
31. Soldatenko V.F. National memory (resources and emphasis): [Scientific works]. - K: Priorities, 2016. - 303 p. (in Ukr.)
32. Stetsko J. Works. V.1.: Ukrainian liberation concept. - Munich: Publishing Organization of Ukrainian Nationalists, 1987.- 528 p. (in Ukr.)
33. Tyhononkov D.A. Karatelnye organy bolshevykov and control s deyatelnostyu The first in Ukraine in Years Soviet power (1918-1921 gg.) / D. A. Tyhononkov // Actual problems of the history of science of law. -X.: Law 2013-S.174-176 (in Russ.)
34. Tokarchuk O.V. State-legal views Shelukhin SP: monograph / O.V. Tokarchuk; Nat. ped. University of them. M.P. Dragomanova. - K: Izd NEA them. M.P. Dragomanova, 2012. - 177 c. (in Ukr.)
35. Turchenko G., Turchenko F. The "Novorossiya": S. 764 - 2014 Yubyley in blood. - Zaporozhye, News, 2015. - 140 p. (in Russ.)
36. Ukrainian parliamentarism in exile. State Center of the UNR, documents and materials 1920-1992 / Compiled by V. Yablonsky. - K.: Publishing Olena Teliha, 2012. - 840 p. (in Ukr.)
37. Harasyk N.O. The system of employment in Ukraine during the Soviet war and foreign intervention // S. 199-200. (in Ukr.)
38. TSDAHOU. - F. 5. - Op. 5 - 1 - conjugation. 16. - Arc. 421. (in Ukr.)
39. Yanevsky D. Political system in Ukraine of 1917-1920: creation and attempts reasons for the defeat. - K.: The spirit and the letter, 2003. - 767 p.

Andrusyshyn B. THE QUESTION OF THE REVOLUTION OF 1917–1921 AND THE BEGINNING OF THE «CIVIL WAR» IN MODERN UKRAINIAN OF HISTORIOGRAPHY

Abstract

Understanding the educational jubilee of the February Revolution of 1917 and the czar's demise, therefore, according to the statement of the prominent Ukrainian lawyer, statesman and diplomat S. Shelukhin, the Ukrainian people were released from the oath of the Russian tsar, made up on the Pereyaslav Council, the rise of the national liberation movement of the Ukrainian people, as a result of which was proclaimed the independence of the Ukrainian People's Republic, gives an opportunity to rethink the events of 1917-1921 in a new way. An unbiased view of the historical realities that came about after the collapse of the Russian Empire shows that the struggle of Ukrainians to restore own statehood lost some centuries ago, acquired special forms of national democratic revolution and liberation struggles, the so-called Russian democracy, which replaced the tsarist regime, did not see in the long term the solution of the Ukrainian

problem through the proclamation of independence and only under pressure of circumstances, first of all the military factor, since about 4 million Ukrainians were the ranks of the Russian Army on the fronts of World War II, was forced to agree on certain autonomous acts that materialized in proclaimed by the Ukrainian Central Council universals. At the same time, the Interim Government launched criminal cases for anti-state activities and separatism on the leaders of the Ukrainian national liberation movement. The Bolshevik coup in Petrograd abruptly changed the course of history. Bolshevik government - Sovnarkom - acknowledging the UPR, at the same time, declared war against the youth Ukrainian state under the pretense of contrived helping for the Ukrainian workers and peasants in the struggle against the bourgeoisie.

The most recent Russian-Ukrainian war started in 2014, which according to Russian propaganda is presented as an internal conflict of Ukraine, gives additional grounds for considering events in the winter of 1917-1918 not as the beginning of the civil war in Ukraine, but as the invasion of Soviet Russia into Ukraine, military aggression against to overthrow the UPR. The participants of events, including Antonov-Ovsienko, Lieutenant-Colonel Muravyov, and others, testify to the true purpose of military invasion-not to allow the Ukrainian people to revive their own state and continue to economically exploit the country's natural resources and its human resources. The Ukrainian national liberation movement, according to our conviction, was not an integral part of the All-Russian revolutionary process, which had a pronounced social-class color, but aimed primarily at resolving national-democratic problems, which most affected the centuries of the disenfranchised people. The political confrontation that was observed in Ukrainian society about possible ways of further development could be resolved peacefully, but the invasion of the regular units of the Russian army, the participation of the "Red Guard", gave an impetus to the Communist leadership of Soviet Russia to talk about the civil war in Ukraine, which, according to our conviction, was not. As a result of the aggression of the RSFSR and the military defeat of the Ukrainian People's Republic, a communist regime was established in Ukraine, which some historians and lawyers treated as an occupation, and the Soviet government as colloquial, whose influence legally ended with the proclamation of independence by Ukraine in 1991.

УДК 94(470+571)(092)Керенський

М. В. Глібічук

кандидат історичних наук,
викладач кафедри історії нового
та новітнього часу

Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича

E-mail: m.hlibischuk@chnu.edu.ua

ОБРАЗ ОЛЕКСАНДРА КЕРЕНСЬКОГО В МЕМУАРАХ ЛІДЕРІВ БІЛОГО РУХУ ПІВДНЯ РОСІЇ

У статті стисло охарактеризовано ставлення керманців Білого руху Півдня Росії до одного з головних діячів революційних подій в Росії 1917 р. Олександра Керенського. Незважаючи на усталену думку у радянській історіографії, що всі вожді білих з антипатією ставилися до Керенського, автор дійшов висновку про неоднозначну позицію до цієї постаті впродовж 1917 р., яка залежала від багатьох чинників.

Ключові слова: Російська революція (1917–1922), Білий рух Півдня Росії, Громадянська війна, О. Керенський.

Перспективним напрямком у дослідженні революції в Росії (1917–1922 рр.) є тема репрезентації образів влади. Хоча більшість сучасних науковців скептично ставиться до вивчення цього аспекту, однак без його висвітлення не можливо повністю зрозуміти дій тогочасних революційних вождів. Тим більше, що це дозволяє розвінчувати міфи, які конструювалися політичними акторами та суспільними групами, які їх підтримували у цей буремний період.

Одним із найбільш цікавих питань для дослідників, які займаються вказаною вище тематикою, є формування культу Олександра Керенського у 1917 р. Над окремими аспектами цієї проблематики працюють як зарубіжні, так і вітчизняні фахівці [1]. Однак, на наш погляд, історики недостатньо уваги приділяють такому сюжету, як сприйняття лідера